

Józef M. Dołęga

"Materiały II Ogólnopolskiej
Konferencji Ochrona środowiska w
nauczaniu i wychowaniu", red. M.R.
Dudzińska i L. Pawłowski, Lublin
1993 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 30/1, 156-159

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

lekarz-pacjent. Przesuwa się wtedy pole odpowiedzialności z osoby leczącego na anonimową dziedzinę wiedzy – abstrakcyjną medycynę.

Pytając: dlaczego tak się w praktyce dzieje?, autor wskazuje na jedną z przyczyn uwidaczniających się już w procesie kształcenia lekarza. Student medycyny, odkrywając „świat szpitala”, staje wobec problemu wzięcia odpowiedzialności przez leczących, a to jest dla młodego człowieka często rzeczywistość nowa i budząca niepokój, niejednokrotnie przekraczający jego możliwości psychiczne. Wielu wychowawców zbyt łatwo, chcąc wyzwolić młodych ludzi z niepokojów i trudności, ukazuje im praktykę, często pozbawioną wyraźnych odniesień do wartości i norm moralnych. Etyka zostaje niejednokrotnie zastąpiona przez skuteczną technologię medyczną, która przez swój wysoki poziom dzisiejszego rozwoju zdaje się zwalniać od odpowiedzialności.

Wydaje się, że dla studenta medycyny ta propozycja może stanowić pokusę: nie potrzeba się angażować jako człowiek, gdyż najpierw trzeba się nauczyć obsługiwać skomplikowaną aparaturę medyczną, stosować nowe metody diagnozy, zaakceptować cały złożony protokół leczenia. Takie odwrócenie uwagi przyszłego lekarza od podejmowania odpowiedzialności może znacznie zaważyć na jego przyszłych relacjach z powierzonymi jego pieczy.

W pozostałych tekstach tej części zostały pogłębione liczne problemy szczegółowe z zakresu odpowiedzialności medycznej. R. Simon, znany i ceniony etyk i moralista z Paryża, podejmuje sprawę lęku przed odpowiedzialnością, obecnego bardzo wyraźnie w dzisiejszych społeczeństwach i to nie tylko w świecie medycyny (R. Simon, *Odpowiedzialność i wrażliwość*, s. 137-142). Dominikanin, F-D. Charles, lekarz i etyk ze Strasburga próbuje prześledzić konkretne problemy pojawiające się w polu odpowiedzialności lekarza w sytuacji małżeństw bezpłodnych, proszących o dokonanie sztucznego zapłodnienia (F-D. Charles, *Bezpłodność i prośby małżeństw*, s. 143-150).

Dokumentacja zebrana na temat odpowiedzialności w tej części, będąc daleką od przekonania o możliwości łatwego rozwiązania problemu odpowiedzialności w medycynie, stawia w sposób odważny wiele problemów, które domagają się szybkiego i wszechstronnego oświetlenia. Już sam fakt zasygnalizowania tego rodzaju spraw wart jest odnotowania i zauważenia. Tym bardziej, że wiele z zaproponowanych rozwiązań wydaje się być bardzo aktualnymi i dla nas w związku z pojawieniem się coraz to nowych pytań pod adresem moralistów i etyków, a płynących ze środowisk medycznych.

Druga część omawianego tomu *Le Supplement*, a poświęcona problemom stanów życia szczególnie delikatnych (Etats de vie très fragilisés), ma bardziej charakter teologicznomoralny niż etyczny. Warto jednak zauważyć esej B. Cadore, etyka i moralisty z Lille, zatytułowany: *Ponieważ obstajemy przy wspólnym człowieczeństwie* (s. 85-94). Tekst ten, będąc dowodem wytrwałego humanizmu, szeroko zakreśla to dzisiejszych poszukiwań etycznych, zwłaszcza w zakresie bioetyki.

Omawiany tom jest cennym zbiorem analiz z zakresu tych problemów etycznych, które jawią się jako szczególnie aktualne i ważne we współczesnych poszukiwaniach norm, dotyczących zwłaszcza sytuacji, które postrzegamy jako nowe i może przez to trudno poddające się prostym ocenom moralnym.

Stanisław Skobel

Materiały II Ogólnopolskiej Konferencji Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu, red. M. R. Dudzińska i L. Pawłowski, Lublin 1993, ss. 692.

Pod patronatem Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa odbyła się w dniach 7-9 czerwca 1993r. w Politech-

nice Lubelskiej II Ogólnopolska Konferencja na temat: *Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu*. Sponsorami tej konferencji byli: Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa; Środkowo-Europejski Instytut Badań nad Środowiskiem; Lubelska Fundacja Ochrony Środowiska Natruralnego oraz Politechnika Lubelska. Komitet Organizacyjny składał się z następujących osób: Lucjan Pawłowski (przewodniczący), Krzysztof Wojciechowski (UMCS), Stefania Olszewska-Kuźniarska (MOŚZNiL), Adam Biela (KUL), Zygmunt Hajduk (KUL), Ryszard M. Janiuk (UMCS), Teresa Kulik (AM, Lublin), Stanisław Kyć (KUL), Zdzisław Michalczyk (UMCS), Iwo Pollo (PL), Marzenna R. Dudzińska (PL).

Prezentowana tutaj pozycja zawiera materiały z konferencji zebrane i opracowane przez M. R. Dudzińską i L. Pawłowskiego. Całość opracowania jest poprzedzona *Wstępem* L. Pawłowskiego i tekstem jego przemówienia wygłoszonego na otwarciu obrad.

Wykłady plenarne zostały zamieszczone w pierwszej części *Materiałów* pod tytułem: *Podstawy programowe, filozoficzne i etyczne edukacji proekologicznej* (18-138), zawiera ona dziesięć referatów, w których poruszono następujące zagadnienia i problemy: koncepcję kształcenia w ochronie przyrody i środowiska na poziomie uniwersyteckim (T. Wilgat), zagadnienie edukacji ekologicznej w szkołach wyższych (S.K. Wiąckowski), stan i potrzeby edukacji ekologicznej w szkołach wyższych (K. Dubel), dwudziestopięcioletnie doświadczenia szkół *Człowiek a środowisko* a nowy model edukacji proekologicznej (J. W. Dobrowolski), charakterystykę studiów poddyscyplinowych z zakresu ochrony środowiska (Z. Ciesielska), kontekst filozoficzny tak zwanej etyki środowiskowej (Z. Hajduk), znaczenie świata zwierząt w rozwoju człowieka (Z. T. Wierzbicki), czynniki ekologiczne wpływające na zdrowie człowieka (M. Latański), zagadnienie świadomości ekologicznej w ujęciu wielowymiarowym (A. Biela).

Druga część *Materiałów* zawiera wykłady wygłoszone w sześciu sekcjach. W pierwszej sekcji: *Edukacja proekologiczna na poziomie szkoły podstawowej i średniej* (139-266) wygłoszono referaty i postery na następujące tematy: koncepcja podstaw programowych edukacji ekologicznej (D. Cichy); teoretyczne podstawy edukacji środowiskowej w szkołach ogólnokształcących (W. Stawiński); międzyprzedmiotowa ścieżka edukacji środowiskowej w polskiej koncepcji programu kształcenia ogólnego (M. Z. Pulinowa); propozycja programu nauczania ochrony i kształtowania środowiska dla szkół średnich (K. Łopata); kształtowanie pozytywnych postaw uczniów w stosunku do środowiska przyrodniczego (W. Marciniak); projekt celów kształcenia i wychowania z zakresu edukacji środowiskowej w szkole podstawowej (E. Bobrzyńska, M. Knapik, A. Walosik, T. Staniec, M. Celegrat, K. Chmieleńska, D. Mrozińska, G. Rusek, K. Stępczak, R. Fibich); korelacja chemii i biologii w zakresie ochrony środowiska w programach szkół podstawowych i liceach ogólnokształcących (Z. Niraz, K. Wojciechowska, L. Malik); program edukacji ekologicznej i integracji społeczno-regionalnej w Zespole Szkół w Dobrzyniu Wielkim (J. Krupa, J. Szewczyk); program klasy o profilu ekologicznym (M. Czajkowska, B. Zębalska); projekt programu nauczania dla liceum ogólnokształcącego z podstaw ekologii (J. W. Dymara); szkolne sesje ekologiczne formą aktywizującą do działań proekologicznych (A. Figiel); metody Satis i Dawton w kształceniu ekologicznym (A. Galska-Krajewska); wykorzystanie fragmentów filmu *Ratujmy naszą planetę* na lekcjach chemii (Z. J. Kloc, J. Dymara); kształcenie uczniów szkół zawodowych (M. Koszmider); problematyka ekologiczna w edukacji zawodowej (W. Karpieński); kompostowanie odpadów w szkołach ponadpodstawowych (J. Cebula, K. Loska, R. Przywarska).

Druga sekcja: *Edukacja proekologiczna na wyższych uczelniach technicznych* (363-456) zawiera teksty wykładów i posterów dotyczące następujących problemów: inżynier – technika – środowisko (I. Pollo); kształcenie inżynierów a zagadnienie ochrony środowiska (S. Balicki); profesjonalna edukacja ekologiczna w polskich

uczelniah technicznych (K. Borecka, M. Głowacki); propedeutyka ekologiczna w Politechnice Warszawskiej (S. Szkułałowski), wykorzystanie analizy wartości do doboru i układu treści kształcenia z zakresu ochrony i kształtowania środowiska na studiach wychowania technicznego (M. Niżankowska-Bojdecka, A. Zajęc); zakres i program ekologiczno-ekonomicznego kształcenia na kierunkach inżynierii i ochrony środowiska na wydziałach technicznych Akademii Rolniczych i Politechnik (S. Łojewski); wiedza ekologiczna w sylwetce osobowej absolwenta politechniki (H. Maciąg-Sternik); ekologia przestrzeni miejskiej (B. Sieracka-Nowakowska); zagadnienia ochrony środowiska w działalności dydaktycznej Zakładu Technologii Polimerów Politechniki Gdańskiej (J. T. Haponiuk, A. Balas); koncepcje kształcenia w zakresie TBO na poziomie wyższym w zakresie ochrony środowiska (K. Sztaba, I. Kuczyńska); czystsza produkcja ważnym elementem edukacji ekologicznej (R. Nowosielski); urządzenia grzewcze a ochrona środowiska (J. Adamczyk, J. Kwiatkowski); zastosowanie modelowania komputerowego do oceny degradacji środowiska (M. Chudy, S. Duży, H. Kleta).

Do trzeciej sekcji: *Ochrona środowiska w Akademiah Rolniczych, Medycznych i Wychowania Fizycznego* (557-501) zaliczono referaty i postery z następującą problematyką: ekologia a współczesna medycyna (T. Kulik); problemy edukacji ekologicznej w Akademiah Rolniczych (S. Baran); ochrona środowiska rolniczego ochroną biosfery (J. Dziedzic, C. Hołodyński, B. Polakowski); wykorzystanie źródeł kartograficznych w nauczaniu proekologicznym na Wydziałach Akademii Rolniczych (M. Jankowska); ekologia człowieka w AWF Kraków (K. Krauze); problemy ekologii i ochrony środowiska w AWF Katowice (J. Rzepka, B. Smykała, A. Czok, E. Przybyła); edukacja ekologiczna w AWF Poznań (J. Bogucki, W. Stanisławski-Ziętek); ćwiczenia terenowe jako forma kształcenia ekologicznego (M. Lembicz, A. Machnik).

Sekcja czwarta: *Ochrona środowiska i ekologia na uniwersyteckich kierunkach przyrodniczych* (267-362) zawiera odczyty i postery dotyczące następujących zagadnień: ekologia a ochrona środowiska (T. Puszkar, L. Puszkar); formy edukacji proekologicznej w WSP Kielce (Z. Majecka, L. Nowak, B. Tyczyńska, I. Żeber-Dzikowska); zajęcia terenowe a kształtowanie kultury ekologicznej studentów (E. Fleszer); edukacja proekologiczna na studiach geograficznych (K. H. Wojciechowski, Z. Michalczyk); geografia a wiedza o środowisku przyrodniczym (B. Wójtowicz); a rola stacji monitoringu geoekologicznego w edukacji proekologicznej (A. Świercz, A. Kowalkowski); program chemii środowiska (Z. Kozak, J. Niecko); ochrona środowiska dla studentów chemii (A. Bukowski); ochrona i kształtowanie środowiska w WSP Kielce (E. Bezak-Mazur); chemia a świadomość ekologiczna (K. Borecka); Międzywydziałowe Studium Ochrony Środowiska w UW (E. Kantowicz); proekologiczna edukacja nauczycieli (B. Czarnecka); studia zawodowe a ochrona środowiska (J. Sępak, L. Domka); kierunek studiów z ochrony środowiska w WSP Opole (M. Głowacki, E. Gołabek); biosozologia (J. Ćmak).

W sekcji piątej: *Edukacja proekologiczna na uniwersyteckich kierunkach humanistycznych, ekonomicznych i prawnych* znalazły się następujące zagadnienia: filozoficzne podstawy edukacji środowiskowej (Z. Hull); problematyka przedmiotowa i meta-przedmiotowa zoologii (J.M. Dołęga); interdyscyplinarna edukacja proekologiczna na uniwersytetach (B. Prandecka); programy edukacji proekologicznej (E. Łapińska, G. Dobrzański, M. S. Kostka); funkcje prawa a sozologia (R. Paczuski); konwersatorium ekologiczne (D. Kiełczewski).

W ramach sekcji szóstej: *Świadomość ekologiczna* rozpatrzone następujące zagadnienia: edukacja środowiskowa w szkole (W. Hemmerling, I. Paško, B. Wojtowicz); świadomość ekologiczna młodzieży (J. Gaca, J. Ochendusko); drogi wyjścia z kryzysu ekologicznego (K. Łopata, A. Pawłowski, J. Kostkiewicz); świadomość ekologiczna studentów (A. Galska-Krajewska, M. Granvik, C. M. Broman, W. Cybulski, H. Cybulska); świadomość i wychowanie ekologiczne w pracach specjalności ekologii

człowieka i bioetyki Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK (B. Hałaczek, Z. Łepko); świadomość ekologiczna mieszkańców obszarów chronionych i ekologicznie zagrożonych (B. Haczek); szkodliwość palenia tytoniu (M. Klepacka, B. Gryglicka, B. Mackiewicz I. Węgrzyn-Szcutnik, W. Remiszewski, R. Kieszko, M. Danko-Mrozińska, B. Fańrowicz); Ekologiczna działalność edukacyjna TWWP (L. Sychut).

W dziale prac różnych zamieszczono dwie prace: *Ekologia a czynniki psychologii pracy* (W. Sípowicz) i *Z zagadnień higieny i medycyny zapobiegawczej* (M. Łysiak).

Głównym celem konferencji było zgromadzenie wyników badań oraz wymiana doświadczeń w zakresie kształcenia i wychowania proekologicznego. Materiały zgromadzone w omawianej publikacji są świadectwem dużego zainteresowania problematyką sozologiczną w badaniach naukowych, jak i w nauczaniu i wychowaniu. Materiały te mogą być wykorzystane w naukowych badaniach proekologicznych.

Józef M. Dołęga

Theodizee – Gott vor Gericht?, herg. Willi Oelmüller, Wilhelm Fink Verlag, München 1990, s. 120.

Książka wydana przez Wilhelma Oelmllera, prowadzącego badania – finansowane przez Fritz-Tyssen-Stiftung – dotyczące pojęcia teodycei w filozofii i teologii przede wszystkim w 19 w., składa się ze wstępu, 5 artykułów – pierwsze trzy napisali filozofowie, pozostałe – teolodzy – oraz danych dotyczących autorów.

Pojęcie teodycei kojarzy się – od czasów Leibniza i Kanta – z przedsięwzięciem, w którym rozum ludzki próbuje przed „trybunałem rozumu” obronić, usprawiedliwić Boga Stworzyciela w obliczu zła i cierpienia obecnego w świecie. Pojęcie teodycei, jak każde pojęcie funkcjonujące w życiu duchowym człowieka, ulegało różnym przemianom. Jego rozpiętość znaczeniowa jest dzisiaj bardzo duża. Z jednej strony wielu rezygnuje z niego, ponieważ oskarżenie jak i obrona Boga w obliczu zła a) przekracza granice ludzkiego rozumu, b) jest znakiem braku wiary, c) jest bez sensu, gdyż Bóg nie istnieje. Z drugiej jednak strony teodycea jest dla wielu kwintesencją teologii naturalnej, przedstawia zasadnicze problemy i trudności wszelkiej wiarygodnej wypowiedzi o Bogu żydowsko-chrześcijańskiej tradycji.

Autorzy tomu, „dla których problem teodycei jest centralnym tematem ich pracy, podali tezy i przemyslenia do dyskusji, które można postawić w obliczu doświadczenia zła, choroby i śmierci, strachu, winy i ucisku, gwałtu bezpośredniego i pośredniego, zniszczenia pojawiającego się w przyrodzie i historii” (s. 7).

Carl-Friedrich Geyer, w artykule otwierającym tom (*Problem teodycei – przegląd historyczny i systematyczny*, s. 9-32) kreśli historyczne uwarunkowania, w których próbowano usprawiedliwiać lub oskarżać Boga Stworzyciela za zło obecne w świecie. Już w starożytności, przez Epikura, zostały sformułowane klasyczne zarzuty względem Boga wszechmocnego, wszechwiedzącego, wszechodpowiedzialnego w kontekście cierpienia i zła obecnego w świecie: albo Bóg pragnie zło usunąć i nie może, albo może i nie chce, albo nie może i nie chce, albo może, ale je pragnie. Jeśli Bóg pragnie zło usunąć, ale nie może, wtedy jest bezsilny, co nie może dotyczyć Boga. Jeśli może, ale nie chce, wtedy jest nieżyczliwy, co jest Bogu obce. Jeśli nie chce i nie może, wtedy jest nieżyczliwy i słaby, co znaczy, że nie jest Bogiem. Jeśli chce i może, co jedynie odnosi się do Boga, to wtedy skąd bierze się zło, i dlaczego Bóg go nie usunie? Geyer podkreśla, że pytanie Epikura, w tradycji żydowsko-chrześcijańskiej, nabrało szczególnego znaczenia. Bóg Starego i Nowego Testamentu nie jest Bogiem filozofów, abstraktem, On działa w historii, jest Bogiem z ludźmi i dla ludzi. Jeśli tak, to Boga Stworzyciela należy obarczyć uniwersalną odpowiedzialnością za wszelkie zło, również za złą wolę wolnego